Els codis d'ètica i compliments normatius a les empreses públiques locals (notes sobre la seva procedència i exigibilitat)*

Santiago Milans del Bosch y Jordán de Urríes
Magistrat especialista en Contenciós Administratiu, en excedència.
Advocat

1. **Introducció**
2. **Els codis de bones pràctiques i bona administració davant el fenomen de la corrupció i la morositat**
3. **El compliment normatiu com a garantia per a la prevenció delictiva**

Resum

Els codis d'ètica, codis de conducta i codis de bon govern són instruments on es plasmen de manera positiva les normes ètiques i deontològiques que han de regir l'actuació de l'Administració i de les empreses públiques que en depenen, així com la conducta amb transcendència pública de les autoritats i dels empleats. El seu compliment no només ajuda a prevenir males pràctiques o pràctiques corruptes –algunes, delictives–, sinó també a potenciar la transparència i els valors d'eficàcia, de respecte a la llei i a les persones, de dignitat, de solidaritat, etc., que realcin la moral pública, l'absència de la qual és avantsala i germen de la crisi econòmica que patim. Des d'organismes i instàncies internacionals s'han dictat directrius en aquest sentit, de les quals és fruit la Conferència de ministres europeus responsables de les entitats locals i regionals, de 2007, i l'aprovació dels codis de bon govern local.

Paraules clau: *bon govern corporatiu; ètica pública; codi de conducta; transparència administrativa; prevenció delictiva.*

Ethical codes and the compliance of norms in local public enterprises (some notes about its origin and enforceability)

Abstract

Ethical, conduct and good governance codes establish ethical and deontological norms that rule over the actions of the Administration, public enterprises and the conduct of authorities and employees when they are on duty. Their compliance prevents bad practices or corruption –in some cases criminal in nature– and also bolsters transparency and the values of efficiency, compliance with the law and persons, dignity or solidarity, among others. All these values pursue the strengthening of public morality which its absence is the germen of the current economic and financial crisis. International organizations have launched directives in this regard such as the initiatives of the Conference of European Ministers Responsible for Local and Regional Government and the endorsement of good governance codes in the local sphere.

Keywords: *good governance; public ethic; conducts code; transparency; crime prevention.*

* Ponència presentada al Seminari d'actualització jurídica local Josep Maria Esquerda, organitzat per la Diputació de Barcelona, i celebrat a aquesta ciutat, el 5 de juliol de 2012.

1. Introducció

En aquest treball ens referirem a determinades consideracions jurídiques relacionades amb l'ètica i la prevenció delictiva en l'àmbit de l'Administració local i, molt en particular, de les seves empreses públiques, així com a la conveniència i exigència de la seva plasmació positiva, al costat de la d'altres compliments normatius, per assegurar el bon funcionament administratiu que impedeixi, freni o obstaculitzi d'alguna manera les pràctiques corruptes que s'han conegut últimament i que han sensibilitzat, per descomptat –i més en aquesta època de crisi actual i duradora–, l'opinió pública, que veu la "casta política" com la culpable en bon grau dels mals que afligeixen la societat i els ciutadans. Certament, els greus escàndols de corrupció que sacsegen diàriament els mitjans de comunicació, amb un degoteig continu d'irregularitats a diverses administracions públiques, han creat un sentiment de rebuig de la ciutadania cap a la burocràcia política fonamentalment, prenent carta de naturalesa la idea que la corrupció pública, i en particular la corrupció política, és a dir, dels alts càrrecs i partits polítics, és una cosa habitual, insuficientment penalitzada i fins i tot beneficiada per zones d'impunitat, i en qualsevol cas menys perseguida del que s'hauria de perseguir, situant-se al cap dels principals problemes de l'Estat, sotmès en plena crisi de valors morals que, a la llarga, són l'avantsala i el germen de la crisi econòmica, que és la que, finalment, ha despertat la ciutadania que, fins llavors, vivia ensopida i inactiva davant les agressions que suportaven, dia rere dia, tant l'erari públic com les institucions i el sistema democràtic en si mateix, amb repercussió, fet i fet, en la dignitat i en la butxaca de cadascú.

Aquesta plasmació positiva de les normes ètiques o de bon govern de les administracions, rep el nom genèric de codis d'ètica pública o de bones pràctiques administratives –pròpies de les administracions, les seves autoritats i els seus funcionaris–, que engloben "diversos codis" que, per a la seva diferenciació, necessiten una certa escrupolositat conceptual, tot i tenir tots els noms un comú denominador: l'ètica i la correcció en el funcionament i en les conductes que tenen transcendència pública. En aquest sentit, són codis ètics els textos que contenen referències per gestionar les operacions o activitats, plasmades en els valors i principis que han d'inspirar aquesta actuació entre el col·lectiu de directius i empleats de l'organització. Els codis de conducta es refereixen més precisament al comportament o a les pautes d'actuació que s'esperen dels membres de l'organització, i serveixen de complement o d'interpretació a les que estiguin recollides en textos de rang superior. I els codis de bon govern van dirigits, en canvi, als directius de l'organització, responsables de les polítiques d'eficàcia, transparència i, en definitiva, bona administració.

Al costat d'aquests codis estan les normes de procediment o compliment normatiu de les empreses, en aquest cas de les empreses públiques, per prevenir la corrupció i qualsevol altra actuació il·lícita o delictiva. A tots aquests conceptes ens hi referirem, relacionant-los amb els fenòmens de la corrupció i de l'endeutament i la morositat de les administracions i, en particular, de les empreses públiques que en depenen o hi estan vinculades.

2. Els codis de bones pràctiques i bona administració davant el fenomen de la corrupció i la morositat

Les causes del fenomen de la corrupció són variades, i al seu coneixement ha contribuït decisivament la important tasca de denúncia realitzada pels mitjans de comunicació, que han actuat com l'altaveu de les denúncies dels qui han estat víctimes o, fins i tot, participants "despitats" d'aquestes pràctiques, que comprenen qualsevol actuació que persones investides de funcions públiques o privades duen a terme amb violació dels deures que els corresponen, per tal d'obtenir avantatges il·lícits de qualsevol naturalesa, ja per si ja per a tercers, per raó d'amistat o per diners o per altres prestacions. Si censurable és la corrupció en general, la que té lloc en l'àmbit del que és públic ho és encara més, en utilitzar en aquest comportament deslleial mitjans públics i, per tant, en perjudicar la col·lectivitat en el seu conjunt i ocasionar un greu deteriorament en el funcionament de les institucions. Les modalitats de conductes corruptes són, certament, infinites, i encara que algunes d'aquestes puguin encaixar en els delictes de suborn, malversació, prevaricació o tràfic d'influències (i, en general, en tots els tipus penals relacionats amb la gestió d'interessos públics), moltes resulten impunes per la seva falta de tipificació o, si s'escau, de persecució o prova. Referent a això, l'**Organització de les Nacions Unides** va establir l'any **1990** un programa d'acció dirigit a la consecució dels objectius següents: "revisar el dret penal, inclosa la legislació pro-

Quaderns de Dret Local (QDL)
ISSN: 1695-8438, núm. 31, febrer de 2013, p. 110-115
Fundació Democràcia i Govern Local

cessal, per verificar si respon adequadament a totes les formes de corrupció, formular mecanismes administratius i reglamentaris per a la prevenció de pràctiques corruptes i l'abús del poder, adoptar procediments per a la detecció, investigació i condemna de funcionaris corruptes, regular el decomís de productes procedents de pràctiques corruptes i l'adopció de mesures contra empreses corruptes ", el que ofereix l'interès que al dit nivell té aquest tema.

L'ètica pública revesteix dos aspectes diferents: d'una banda, com a exigència dels servidors públics; i, de l'altra, com a fi de l'acció administrativa. Referent a això, adquirirà una significació especial l'articulació normativa de l'ètica pública com a instrument jurídic contra el fenomen de la corrupció. Així, les conclusions del **I Congrés internacional d'ètica pública**, celebrat a Washington el mes de novembre de 1994, van posar de manifest la progressiva transcendència i la creixent preocupació per l'ètica pública, l'articulació normativa de la qual ha esdevingut així un instrument jurídic per combatre la corrupció.

D'aquesta manera, s'han elaborat els anomenats codis d'ètica i les anomenades normes de conducta per a la vida pública, on es regulen els deures exigibles a les autoritats i als empleats públics.

En aquesta línia és important tenir en compte el que estableix el **Congrés de poders locals i regionals del Consell d'Europa**, en el preàmbul del qual es reconeix estar "profundament preocupat per l'augment del nombre d'escàndols judicials en què estan implicats representants polítics que han comès delictes en l'exercici del seu càrrec i tenint en compte que els representants locals i regionals electes no són aliens a aquests delictes; i convençut que la promoció de codis de conducta per als representants locals i regionals electes permetrà crear confiança entre els polítics locals i regionals i els ciutadans"; i les Recomanacions núm. 60 i 86 del qual, aprovades ja l'any 1999, van pretendre inspirar els comportaments de les autoritats locals en relació amb "l'ètica política", com a garantia de la seva qualitat democràtica i de la seva eficàcia. Aquest Congrés va aprovar el "**Codi europeu de conducta per a la integritat política dels representants locals electes**", aconsellant la redacció de codis de conducta per als representants locals, com a instruments que permetran salvaguardar la confiança entre els polítics i els ciutadans, indispensable perquè els qui hagin de desenvolupar les seves funcions puguin fer-ho de manera eficient.

Altres instruments jurídics adoptats pel Consell d'Europa en la lluita contra la corrupció són els següents: la Resolució sobre els Vint Principis Rectors contra la Corrupció, adoptada pel Comitè de Ministres el 6 de novembre de 1997; la Recomanació sobre els codis de conducta per a funcionaris públics, adoptada pel Comitè de Ministres l'11 de maig de 2000; i la Recomanació sobre normes comunes contra la corrupció en el finançament dels partits polítics i campanyes electorals, adoptada pel Comitè de Ministres el 8 d'abril de 2003.

Per la seva banda, la Unió Europea prioritza la lluita contra la corrupció mitjançant una actuació prolífica, amb la realització de diverses i múltiples iniciatives dirigides cap a l'objectiu d'una unió jurídica capaç de protegir la unió econòmica existent. Pretén instaurar una política global contra la corrupció, que es tradueixi en el desenvolupament d'una nova cultura a les institucions de la Unió. Aquesta preocupació es materialitza en instruments com el Conveni de 26 de juliol de 1995 sobre la protecció dels interessos financers de la Comunitat, i dos protocols al mateix; el Conveni de 26 de maig de 1997 relatiu a la lluita contra els actes de corrupció en els que estiguin implicats funcionaris de les Comunitats Europees o dels estats membres de la Unió Europea; o l'anomenada "euroordre", és a dir, l'ordre europea de detenció i lliurament entre els estats membres (Decisió marc del Consell de la Unió Europea de 13 de juny de 2002), i la creació d'Eurojust (Decisió del Consell de 28 de febrer de 2002), que és l'òrgan de cooperació judicial creat per millorar la lluita contra la delinqüència greu, i que és la contrapartida judicial d'Europol. Així mateix, destaca l'Oficina Europea de Lluita contra el Frau (OLAF), creada per Decisió de la Comissió de 28 d'abril de 1999.

També, en aquesta direcció es pot esmentar la **Conferència de ministres europeus responsables de les entitats locals i regionals**, en ocasió de la declaració sobre la "participació democràtica i l'ètica pública a nivell local i regional", en la sessió de València (15 i 16 d'octubre de 2007), en la qual es va fer referència a l'Agenda de Budapest i a altres Recomanacions del Consell de Ministres i del Consell d'Europa, recordant la utilitat del Manual de bones pràctiques sobre l'ètica pública en el nivell dels governs locals.

Per la seva banda, a Espanya, la Comissió Executiva de la Federació Espanyola de Municipis i Províncies té aprovat un text titulat **Codi de Bon Govern Local**, que recull uns principis essencials de transparència i

Quaderns de Dret Local (QDL)
ISSN: 1695-8438, núm. 31, febrer de 2013, p. 110-115
Fundació Democràcia i Govern Local

d'ètica pública, a més de mesures concretes i pràctiques per millorar la gestió administrativa i qualitat de les prestacions i participació ciutadana en l'àmbit local, establint mecanismes de control, transparència i informació, mitjançant la constitució de **comissions de control i seguiment** en la contractació pública, per garantir que tant la contractació realitzada per l'Ajuntament com pels seus organismes autònoms i empreses de capital municipal s'efectuï sota els principis de transparència, legalitat, publicitat i lliure concurrència; recomanant la incorporació de l'oposició als consells d'administració de les societats i empreses públiques municipals, i als patronats de les fundacions locals; i indicant que les empreses públiques, o amb participació pública, han d'aplicar en la seva gestió codis ètics de conducta i criteris d'estratègia de responsabilitat social empresarial, entre altres mesures.

Els codis ètics o codis de conducta tenen l'origen als països de tradició jurídica anglosaxona, on la manca de regulació va motivar l'autoregulació.

Actualment, l'aprovació de codis de conducta en l'àmbit de les administracions públiques espanyoles comença a ser una realitat, de vegades fins i tot amb caràcter normatiu, com l'inclòs en l'Estatut bàsic de l'empleat públic, aprovat per la Llei 7/2007, de 12 d'abril, o l'Avantprojecte de llei de transparència presentat per l'Executiu actual.

Per la seva banda, el concepte de bona administració com a dret subjectiu que desplega efectes jurídics plens és, fonamentalment, de construcció jurisprudencial, fruit de sentències del Tribunal Europeu de Drets Humans i dels Tribunals de Justícia de les Comunitats Europees. Així, va ser recollit per primera vegada com un dret de les persones en la Carta dels Drets Fonamentals de la Unió Europea, de 7 de desembre de 2000, l'eficàcia jurídica de la qual va ser reconeguda en el Tractat de Lisboa, mitjançant el qual la Unió Europea proclama que els drets, les llibertats i els principis de la Carta tenen el mateix valor jurídic que els tractats.

Un dels mals que han caracteritzat la pràctica contractual administrativa local en les darreres dècades, ha estat la morositat en el compliment de les seves obligacions econòmiques. En aquest sentit, l'article 3 de la Llei 3/2004, de 29 de desembre, per la qual s'estableixen mesures de lluita contra la morositat en les operacions comercials (en endavant, Llei de morositat), incorporant al nostre dret intern la Directiva 2000/35/CE, del Parlament Europeu i del Consell, de 29 de juny de 2000, per la qual s'estableixen mesures de lluita contra la morositat en les operacions comercials, parcialment modificada per la Llei 15/2010, de 5 de juliol, recull l'àmbit d'aplicació d'aquesta norma, incloent "tots els pagaments efectuats com a contraprestació en les operacions comercials realitzades entre empreses, o entre empreses i l'Administració, de conformitat amb el que disposa la Llei 30/2007, de 30 d'octubre, de contractes del sector públic, així com les realitzades entre els contractistes principals i els seus proveidors i subcontractistes".

És clar que la remissió a la Llei 30/2007, de contractes del sector públic, cal entendre-la efectuada al text refós de la Llei de contractes del sector públic, aprovat pel Reial decret legislatiu 3/2011, de 14 de novembre, que deroga l'anterior, l'article 3 del qual ("Àmbit subjectiu") estableix que, als efectes d'aquesta Llei, i pel que fa a aquest treball, es considera que formen part del sector públic els ens, organismes i entitats següents:

"a) L'Administració General de l'Estat, les administracions de les comunitats autònomes i les entitats que integren l'Administració local.

"[...] c) Els organismes autònoms, les entitats públiques empresarials, [...] i qualssevol entitats de dret públic amb personalitat jurídica pròpia vinculades a un subjecte que pertanyi al sector públic o que en depengui, incloent-hi les que, amb independència funcional o amb una autonomia especial reconeguda per la Llei, tinguin atribuïdes funcions de regulació o control de caràcter extern sobre un determinat sector o activitat.

"d) Les societats mercantils en el capital social de les quals la participació, directa o indirecta, [...] sigui superior al 50 per 100.

"e) Els consorcis dotats de personalitat jurídica pròpia als quals es refereixen l'article 6.5 de la Llei 30/1992, de 26 de novembre, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú, i la legislació de règim local.

"f) Les fundacions que es constitueixin amb una aportació majoritària, directa o indirecta, d'una o diverses entitats integrades al sector públic, o el patrimoni fundacional de les quals, amb un caràcter de permanència, estigui format en més d'un 50 per 100 per béns o drets aportats o cedits per les entitats esmentades.

"[...] h) Qualssevol ens, organismes o entitats amb personalitat jurídica pròpia, que hagin estat creats específicament per satisfer necessitats d'interès general que no tinguin caràcter industrial o mercantil, sempre

Quaderns de Dret Local (QDL)
ISSN: 1695-8438, núm. 31, febrer de 2013, p. 110-115
Fundació Democràcia i Govern Local

que un o diversos subjectes pertanyents al sector públic en financin majoritàriament l'activitat, en controlin la gestió, o nomenin més de la meitat dels membres del seu òrgan d'administració, direcció o vigilància.

"i) Les associacions constituïdes pels ens, organismes i entitats esmentats a les lletres anteriors."

L'article 4 de la Llei 15/2010, de 5 de juliol, regula els mecanismes d'informació trimestral sobre el compliment del termini per al pagament de les obligacions del sector públic, a fi d'assegurar la transparència de l'actuació i la seva eficàcia, objectius d'aquesta reforma que estableixen per a les administracions públiques l'obligació de promoure l'elaboració de **codis de bones pràctiques comercials**, així com l'adopció de sistemes de resolució de conflictes a través de la mediació i l'arbitratge (sent d'adscripció voluntària per part dels agents econòmics) –article 11 de la Llei 3/2004, després de la seva reforma per la Llei 15/2010–.

L'incompliment –o el compliment defectuós– de les obligacions que estableix la normativa de lluita contra la morositat en les operacions comercials, hauria de ser sancionat via disciplinària respecte a l'autoritat o el funcionari incomplidor per dol o negligència,[1] tot això sense perjudici de la possibilitat d'altres tipus de responsabilitat.

3. El compliment normatiu com a garantia per a la prevenció delictiva

Com és sabut, el Codi penal regula en l'article 31 bis –introduït després de la reforma del text punitiu, operada per la Llei orgànica 5/2010– la responsabilitat penal de les persones jurídiques, recomanant per primera vegada en el nostre dret, a la manera dels sistemes legals anglosaxons, una veritable responsabilitat penal d'aquestes, que esdevenen subjectes immediats del dret penal, susceptibles de cometre delictes i de ser per això sancionades amb autèntiques penes. Aquesta responsabilitat és independent –i acumulativa– de la de les persones físiques, tant per acció o omissió directa com per acció o omissió indirecta, en els termes que indica l'article 31 CP que el precedeix.

L'apartat 1 de l'article 31 bis CP recull l'àmbit subjectiu d'aquesta responsabilitat penal de la persona jurídica, distingint: (i) els delictes comesos en nom o per compte d'aquesta, i en profit seu, pels seus representants legals i administradors de fet o de dret; i (ii) els delictes comesos, en l'exercici d'activitats socials i per compte i en profit d'aquestes, pels qui, estant sotmesos a l'autoritat de les persones físiques esmentades anteriorment, han pogut realitzar els fets perquè no s'ha exercit sobre ells el degut control ateses les circumstàncies concretes del cas.

L'article 31 bis CP no preveu la responsabilitat penal de les persones jurídiques per a tots els delictes tipificats en el Codi penal, sinó que segueix un sistema de numerus clausus. Així, tot i ser l'article 31 bis una norma continguda en la part general del Codi, el catàleg de delictes en què el legislador ha previst expressament la responsabilitat penal de les persones jurídiques és taxatiu: recollint com a tal, entre d'altres delictes, l'estafa (article 251 bis), les insolvències punibles (article 261 bis), el suborn (article 427) i el tràfic d'influències (article 430), que poden ser d'interès per a aquest treball.

Tampoc no totes les persones jurídiques són susceptibles de ser incriminades penalment. Pel que interessa a aquest treball, el CP ha exclòs de manera expressa la responsabilitat penal de determinades persones jurídiques esmentades, amb millor o pitjor encert, en l'apartat 5 de l'article 31 bis, introduït per la reforma de 2010.

L'article 31 bis, 5 CP diu així:

"Les disposicions relatives a la responsabilitat penal de les persones jurídiques no són aplicables a l'Estat, a les administracions públiques territorials i institucionals, als organismes reguladors, les agències i entitats públiques empresarials, als partits polítics i sindicats, a les organitzacions internacionals de dret públic, ni a les altres que exerceixin potestats públiques de sobirania, administratives o quan es tracti de societats mercantils estatals que executin polítiques públiques o prestin serveis d'interès econòmic general."

És a dir, l'article 31 bis, que regula la responsabilitat penal de les persones jurídiques, exclou expressament en el paràgraf 5 la seva aplicació, pel que aquí interessa, quan es tracti de societats mercantils estatals de les que en el precepte s'indiquen o es caracteritzen. Tanmateix, això exigeix fer dues precisions. D'una banda,

1. En aquest sentit, a l'hora de la realització d'aquest treball, s'està elaborant la Llei de transparència, accés a la informació pública i bon govern –actualment en fase d'avantprojecte–, que recull un quadre d'infraccions en matèria de gestió economicopressupostària (mol greus) i disciplinària (greus i lleus).

Quaderns de Dret Local (QDL)
ISSN: 1695-8438, núm. 31, febrer de 2013, p. 110-115
Fundació Democràcia i Govern Local

que aquesta exclusió no regeix per a les societats mercantils estatals que desenvolupin una activitat estrictament mercantil, en el sentit del que disposa la disposició addicional dotzena de la Llei 6/1997, de 14 d'abril, d'organització i funcionament de l'Administració General de l'Estat (LOFAGE). Aquestes podran ser imputables de conformitat amb l'article 31 bis en tots els aspectes en què es regeixen pel dret privat, quan no estiguin executant polítiques públiques o prestant serveis d'interès econòmic general. I, d'altra banda, tot i la dicció literal, que l'exclusió també arriba a les societats públiques autonòmiques, provincials o locals.

Podríem pensar que l'omissió entre les exclusions de les empreses públiques de les autonòmiques, provincials i locals obeeix a una intenció del legislador de no considerar-les excloses; però això seria contrari a una interpretació teleològica i garantista de la norma –pròpia del dret penal– que obliga a considerar que aquestes societats es troben igualment excloses de l'àmbit d'aplicació de l'article 31 bis, atès que constitueixen institucions de l'Estat i la ratio per excloure les primeres hauria de servir, en idèntica mesura, per evitar l'aplicació de la responsabilitat penal a les últimes, en el si de les quals l'administrador de fet o de dret o un empleat poden perpetrar les conductes delictives tipificades en el CP, susceptibles de "ser comeses" per la persona jurídica, sobre la qual recauria la pena prevista legalment quan no executin polítiques públiques o prestin serveis econòmics d'interès general. En aquest sentit es manifesta la Circular 1/2011, de la Fiscalia General de l'Estat.

La pretensió última d'aquesta reforma del Codi penal era traslladar des de l'Estat a les empreses els costos de la prevenció i detecció del delicte. Així, el que realment es castiga no són comportaments relacionats amb el fet comès concretament, sinó la no-adopció de mesures per prevenir o descobrir delictes.

Per tant, els sistemes de Corporate Compliance són, entre altres coses i pel que fa a la responsabilitat eventual de la persona jurídica, exigències dirigides a les empreses de col·laboració amb les funcions estatals de prevenció de delictes, mantenint una cultura empresarial de compliment amb el dret mitjançant estructures organitzatives i assignant, per a això, responsabilitats, processos i recursos, tot això de manera eficaç i dinàmica, acomodant-se a les diverses circumstàncies especials –i canviants– de cada empresa: la seva activitat, els seus òrgans directius i intermedis, la seva ubicació, el seu nombre d'empleats, etc.

Molt s'ha escrit sobre aquests programes de Corporate Compliance i sobre la seva obligatorietat. I la publicació de la Circular 1/2011, de la Fiscalia General de l'Estat, sobre la matèria, ha donat llum a aquest tema, en afirmar:

"Establece así la Ley un deber de fiscalización o control generador de responsabilidad penal, que incumbe en último término a los superiores –representantes, gestores de hecho o de derecho– respecto de quienes actúan en el ámbito de la persona jurídica […].

"Así pues, al órgano gestor le corresponde un deber de control y vigilancia que remite a los cursos lesivos y/o peligrosos creados por sus subordinados y que pueden llevar a la comisión de los tipos penales previstos en la Parte Especial."

No hi ha dubte que la regeneració democràtica de la societat, de l'Estat i de les seves administracions i institucions, passa per conscienciar tots els ciutadans de veritables valors morals, prevenint les conductes atemptatòries contra els drets fonamentals i els interessos generals, facilitant la transparència i l'eficàcia administrativa i sancionant, administrativament o penalment, els qui transgredeixen les normes o els codis ètics o els procediments de compliment normatiu que hagin impedit la comissió de fets delictius en l'àmbit empresarial o societari. ■

Quaderns de Dret Local (QDL)
ISSN: 1695-8438, núm. 31, febrer de 2013, p. 110-115
Fundació Democràcia i Govern Local